

از ممنوعیت تا صدرنشینی

سینمای عربستان یک شبه هالیوود را پشت سر گذاشت؟

هانیه شجاعی زند
نویسنده

بودند سرزمین‌هایی که در آنها می توانستیم فیلم‌های پرفروش عربی را پیدا کنیم فیلم‌هایی که در صدر جدول فروش بودند و روشنفکران را به بحث و مجادله دربار آنها وادار می کردند. اما در طول دهه گذشته این میراث تحت تأثیر درگیری‌ها، فروپاشی‌های مالی و شکست‌های دولتی آسیب دیده است. سال‌ها جنگ طولانی به استودیوهای تلویزیونی سوریه و ناشران بغداد آسیب رساند. فروپاشی اقتصادی سینماهای هنری لبنان را برای روشن نگاه داشتن این چراغ با مشکل مواجه کرده است. صنعت فیلم پرافتخار مصر از لحاظ هنری سال‌هاست که چیز جدیدی در چنته ندارد. در این شرایط عربستان تصمیم می‌گیرد تا ساکنان فرهنگی منطقه را به دست بگیرد و برای به دست آوردن آن هزینه می‌کند.

در حالی رسانه‌ها این روزها، صنعت فیلمسازی عربستان را بزرگ‌ترین بازار سینمایی خاورمیانه عنوان می‌کنند که از حیث فروش، امروزه در رتبه بالای جهانی ایستاده و فیلم‌های هالیوودی جایگاه خود را در گیشه سینمای عربستان از دست داده است که سینمای این کشور از سال ۲۰۱۸ به ممنوعیت ۳۵ ساله فعالیت سینمایی خود پایان داد. ممنوعیتی که تحت فشار روحانیون محافظه کار ایجاد شده بود و امروز بعد از مدت‌ها ممنوعیت، تولیدات منطقه‌ای و عرب‌زبان گیشه را به دست گرفته است. این موفقیت در مسیری شکل گرفته است که در طول قرن گذشته، نام عربستان سعودی با نفت، صحرا و اسلام به تصویر کشیده می‌شد و چراغ دان فرهنگی اعراب کشورهایی همچون قاهره، بیروت، دمشق و بغداد

السینما السعودیة

رشد صنعت سینمای عربستان تا آنجا پیش رفته است که فیلم سینمایی «ستار» را «عبدالله الاراک» کارگردان کویتی و «ابراهیم الحجاج» بازیگر استندآپ کمدین محبوب سعودی نقش اصلی آن را ایفا کرده است. این فیلم که با استقبال گسترده مخاطبان روبه‌رو شده بود از نظر تعداد فروش بلیت بیش از ۴۰ درصد از دنباله جدید فیلم «آواتار» ساخته «جیمز کامرون» که در اوایل سال ۲۰۲۰ دو میلیون نفر در این شهر که قرار است «منطقه آزاد فرهنگی» باشد ساکن شوند.

مسیر ساخت صنعت جدید در عربستان

این کشور برای ساختن صنعت جدید، از ثروت نفتی کشورشان استفاده می‌کنند تا سرمایه تولیدات داخلی را تأمین و از فیلمسازان سعودی حمایت کنند. آنها نخبگان خود را برای تحصیل در خارج از کشور و ایجاد مدارس آموزشی داخلی و استودیوهای صوتی و تصویری حمایت می‌کنند. دولت همچنین در کنار تأمین مالی سینما از طرح‌های مشابهی در بخش‌های دیگر هنری نیز حمایت می‌کند. از جمله حمایت‌های مالی سعودی‌ها در بخش سینمایی ساخت استودیوهای فیلمسازی در شهر جدید نئوم است. شهری هوشمند نوآوری صنعتی در تولید، حمل و نقل، رسانه و سلامت معرفی می‌شود. در حال حاضر حدود ۲۰۰۰ نفر در آنجا زندگی می‌کنند که انتظار می‌رود تا سال ۲۰۳۰ دو میلیون نفر در این شهر که قرار است «منطقه آزاد فرهنگی» باشد ساکن شوند.

رشد صنعت سینمای عربستان تا آنجا پیش رفته است که فیلم سینمایی «ستار» را «عبدالله الاراک» کارگردان کویتی و «ابراهیم الحجاج» بازیگر و استندآپ کمدین محبوب سعودی نقش اصلی آن را ایفا کرده است. این فیلم که با استقبال گسترده مخاطبان روبه‌رو شده بود از نظر تعداد فروش بلیت بیش از ۴۰ درصد از دنباله جدید فیلم «آواتار»

عربستان و شکسته شدن بازار فیلم‌های امریکایی را باید در کنار وضعیت فرهنگی-اجتماعی جدید این کشور نگریست. عربستان سعودی بخصوص در شهرهای بزرگ مذکور، صاحب جمعیتی جوان و آشنا به سینمای جهان است که اساساً نیروی محرکه تغییرات فرهنگی-سیاسی جدید عربستان هستند. با این همه خصلت محلی بودن و در مرزهای داخلی با توجه به فرهنگ، زبان و ظرفیت‌های داخلی فیلم ساختن، هنوز برای مردم عربستان مانند دیگر کشورهای خاورمیانه جذاب است.

پشت پرده هزینه‌های کلان سعودی‌ها

دورزمینه سینما

امضای قراردادهایی بین سعودی‌ها و شرکت‌های سینمایی جهانی برای نمایش آثار سینمایی غربی و گشایش حدود ۳۰ خانه سینما در عربستان، واکنش‌های متفاوتی را در بین موافقان و مخالفان این اقدام در پی داشته است. بر اساس گزارشی از یک شبکه عرب‌زبان، تدارک شهرک‌های خاص سینمایی با امکانات و تجهیزات کامل و به‌روز شده در عرصه صنعت سینمایی اگرچه به ظاهر اثرگذاری در بازدید مخاطبان از فیلم‌های روی پرده ندارد اما نکته اصلی اینجا است که ورود گروه‌های فیلم‌برداری و تولیدکننده فیلم به عربستان عاملی برای این کشور فراهم کرده که به جای خروج دلار از کشور زمینه ورود دلار به فرهنگ و هنر عربستان را فراهم کرده است و شاهد مثال این روند هم حرکت معکوس باکس آفیس عربستان نسبت به سایر نقاط جهان است، چون درست زمانی که باکس آفیس‌های سایر نقاط جهان حال و روز خوبی ندارند می‌بینیم باکس آفیس خاورمیانه و شمال آفریقا با سرعت بسیار بالایی در حال طی کردن روند صعودی است که این اتفاق زیر سایه گسترش سالن‌های سینمایی عربستان است.

یکی از کارشناسان سعودی موافق با سرمایه‌گذاری روی فیلم، مصر را نمونه کشوری دانست که با استفاده از سینمای خود و نقش آن توانسته است فرهنگ خود را بین ملت‌ها منتشر کند؛ پس عربستان نیز می‌تواند چنین استفاده‌ای از سینما داشته باشد و از این جهت، وجود سینما، امری ضروری است. اما در بین مخالفان، افرادی هستند که معتقدند سعودی‌ها تولیدات سینمایی ندارند تا در سینماهای خود به نمایش درآورند و این گشایش سینماها تنها به انتشار فرهنگ‌های غربی و غرب‌زده منجر می‌شود تا سود فرهنگی و اقتصادی آن نصیب غرب شود. در همین باره، یکی از مجله‌های سعودی نیز اقدام به انتشار فتوای تحریم سینما کرد که پیش از این‌ها شرکت‌های سینمایی کویت، عربستان را وارد بازار سینمایی خود کرده و سایت هالیوود نیز در پنجشنبه گذشته خبر مشابهی مبنی بر ورود عربستان به بازارهای فروش فیلم‌های هالیوودی منتشر کرده است.

پول نفت عربستان در خدمت چه کسانی است

عربستان در حالی راه‌اندازی حدود ۳۰۰ سینما تا سال ۲۰۳۰ را در برنامه دارد که با نگاهی به وضعیت آزادی بیان در عربستان سعودی و اجازه اکران فیلم‌های سینمایی

در این کشور، آن را به عنوان یکی از بدترین کشورهای دنیا برای روزنامه‌نگاران مورد توجه قرار داده است؛ بنابراین این کشور در این شرایط سخت سانسور قرار است چه فیلم‌هایی تولید کند هر چند بررسی فیلم‌های تولید شده تا امروز نشان می‌دهد که تمرکز این سینما بر انتقاد از فرهنگ سنتی مردم دست گذاشته است، یعنی سینما بیش از آنکه بخواهد در جهت فرهنگ بومی مردم باشد اهداف دیگری برای آن پیش‌بینی می‌شود. به نوشته وب‌سایت پی‌آر نیوزوایر، «محمد بن سلمان» شخصاً دستور داده بود تا مقامات سعودی از فیلمی با عنوان ballads of the exodus حمایت و تمام تجهیزاتشان را فراهم و نیازهای آنان را برآورده سازند. این فیلم که به روایت بخشی از زندگی حضرت موسی (ع) در بخش سفر خروج می‌پردازد، دارای پس‌زمینه سیاسی است و به نظر می‌رسد باهدف ترویج سازش میان عربستان سعودی و رژیم صهیونیستی ساخته شده است.

همچنین سرمایه‌گذاری عربستان در برنامه‌های سرگرمی کره‌ای مانند کی‌پاپ، وبتون‌ها نشان می‌دهد، بخش عظیمی از سرمایه‌گذاری‌های این کشور در بخش سینمایی آثار خارجی خلاصه می‌شود. حمایت مالی کلان دلیل خوبی برای حضور جانی‌دپ در منطقه بود که احتمالاً در آینده اسامی چهره‌های دیگری برای کمک به بازاربازی چندین میلیون دلاری به این منطقه شنیده خواهد شد. تنها ۳ روز پیش از سفر دپ در روز ۱۶ ژانویه، اعلام شد بنیاد فیلم دریای سرخ که جشنواره فیلم دریای سرخ

عربستان را اداره می‌کند و توسط شاهزاده بدر تأسیس شده پس از تولید فیلم «ژان دو باری» جدیدترین فیلم دپ، تأمین مالی آن را برعهده گرفته است. با وجود همه تاریخ‌سازی‌های «ژان دو باری» که فیلمی پرخرج درباره معشوقه موردعلاقه شاه لویی پانزدهم است، این فیلم، فیلم عجیبی برای حمایت از سوی عربستان سعودی است. با توجه به برخی ویژگی‌ها، این فیلم احتمالاً از سد سانسور در عربستان عبور نخواهد کرد و اجازه اکران در این کشور را نمی‌یابد. همچنین به نظر نمی‌رسد این انتخاب هدف بنیاد فیلم دریای سرخ به عنوان «حمایت از صنعت فیلم عربستان سعودی در تولید و توزیع فیلم» را تأمین کند. یک مدیر محلی چنین گفته است: انتخاب بسیار عجیبی است... نمی‌دانم چه کسی برای آنها تعیین استراتژی می‌کند. بنیاد فیلم دریای سرخ هم به درخواست‌ها برای اظهارنظر در این باره پاسخ نمی‌دهد.

ممکن است ما هرگز علت دقیق حمایت مالی عربستان سعودی از فیلم «ژان دو باری» را ندانیم. سعودی‌های درگیر در این معامله از آن به عنوان حمایت از فیلمسازی متمایز یاد می‌کنند. از دیگر چهره‌های دعوت شده به منطقه گردشگری عربستان ویل اسمیت بود که ماه مارس با عنوان میهمان ویژه حضور پیدا کرد و احتمالاً در آینده شاهد حضور گسترده‌تری از چهره‌های مشهوری خواهیم بود که باید نام و آوازه سینمای عربستان را تبلیغ کنند.

حامی هنریا ژست انسان دوستی و آزادی بیان

مدافع آزادی است. در سال‌های اخیر امارات متحده عربی با برگزاری جشنواره ابوظبی و راه‌اندازی موزه لوور فرانسه نیز تلاش دارد ژست انسان دوستانه به خود بگیرد.

موضوعی که باید به چشم یک نقطه قوت و مزیت نسبی در حوزه فرهنگ نگریسته شود تا صف‌آرایی وسیع‌تری را در برابر فرهنگ یکسان‌ساز و مهاجم غربی در منطقه شکل دهد. دور نیست اگر ادعا کنیم همین رویکرد با وجود ذات توسعه‌طلب چند صنعت سینمای موفق منطقه مانند ترکیه و صنعت رو به توسعه مانند عربستان سعودی، در آنها وجود دارد و اگر درست نگاه کنیم ظرفیتی بزرگ برای هم‌آوایی و بلند کردن صدایی جدید در سینمای جهان خواهد بود. در عین حال، با توجه به گستردگی جغرافیایی زبان عربی، موفقیت سینمای عربستان چه متوجه ظرفیت درونی آن و راهبردهای جاه‌طلبانه جدید این کشور

باشد و چه از مکمل‌هایی نظیر تبلیغات رسانه‌ای کمپانی‌های بزرگ بهره‌بردار، موفقیت زود هنگام آن در بخش وسیعی از حوزه عرب‌زبان از آسیای مرکزی گرفته تا جنوب غرب آسیا و شمال آفریقا دور نخواهد بود. رویکرد رقابتی در کنار همسودیدن کشورهای منطقه در برخی محورهای فرهنگی و اجتماعی و سیاسی می‌تواند برنامه‌های جدیدی را پیش روی برنامه‌ریزان فرهنگی کشور قرار دهد.

با وجود این پول نفت عربستان بیش از آنکه در خدمت مردم و سینمای عربستان باشد اهداف فراملی را پیش گرفته که بعید است انگیزه‌های مادی آنها را به این سمت کشانده باشد. اهداف فرهنگی واضح‌ترین دلیل برای بازگشایی سینماها و همین‌طور به جریان انداختن خط تولید سینما در این کشور است. در این میان و برای جان دادن به فضای هنری، طبیعتاً از اولین اقدام‌ها باید راه‌اندازی یک جشنواره سینمایی باشد. «هنر» در قرن گذشته میدان مناسب و خوبی برای نشان دادن مدنیت، انسانیت و حقوق بشر شده است. عربستان سعودی نیز در این میان برای آنکه خود را حامی هنر و فرهنگ نشان دهد به احیای سینما پرداخته و با بازگشایی واحداث سالن‌های سینما و همچنین راه‌اندازی جشنواره‌های سینمایی تلاش کرده تا خود را حامی مدرنیته، آزادی و مدنیت نشان دهد.

این سرمایه‌گذاری‌ها ی نشان‌دهنده تلاش این بنیاد برای فراتر رفتن از سطح منطقه و گسترش فعالیت‌های عربستان سعودی در زمینه‌های فرهنگی و هنری است. البته این تنها عربستان نیست که تلاش دارد با این قبیل فعالیت‌های به‌ظاهر انسان دوستانه خود را حامی هنر و هنرمندان نشان دهد و در ضمن با حمایت از فیلم‌های انتقادی از خودش بگوید که